

УДК 37:7(477)«15/17»

Н. В. Суласва

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

М. П. Лещенко

Інститут інформаційних технологій і
засобів навчання НАПН України

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI – СЕРЕДИНИ XVIII СТОЛІТЬ: ФОРМАЛЬНІ Й НЕФОРМАЛЬНІ ОЗНАКИ

У статті висвітлюються питання розвитку вітчизняної мистецької освіти другої половини XVI – середини XVIII століть з урахуванням нових підходів сучасної педагогічної науки до функціонування різних видів освітньої діяльності, що дозволило здійснювати дослідження, виокремивши формальні та неформальні ознаки літературної, образотворчої, музичної, хореографічної, театральної мистецької освіти. Наголошується на переважанні неформальних ознак передачі досвіду мистецької діяльності від одного покоління іншому та поступальному розвитку формальної мистецької освіти на теренах України в означений історичний період.

Ключові слова: мистецька освіта, формальні й неформальні ознаки мистецької освіти, мистецтво.

Постановка проблеми. В умовах зростання вимог до підготовки майбутніх учителів, здатних на високому рівні здійснювати передачу культурної спадщини українського народу молодому поколінню, актуалізуються питання переосмислення досвіду минулих часів щодо організації вітчизняної мистецької освіти. Урахування нових підходів сучасної педагогічної науки до функціонування різних видів освітньої діяльності особистості дозволяє розглядати мистецьку освіту, виокремлюючи її формальні й неформальні ознаки.

Аналіз основних досліджень. Представлені в монографіях (В. Борисенка, О. Дзюби, М. Дмитренка, А. Колодного, І. Мицька, Г. Нудьги, В. Станіславського, Б. Черкаса, Н. Яковенко) та інших наукових розвідках (О. Дея, С. Кримського, О. Мишанича, Р. Пилипчука та ін.) посутні досягнення мистецької освіти часів другої половини XVI – середини XVIII століть дають підстави стверджувати, що поруч із глибоким аналізом

мистецького спадку українського народу недостатньо вивченими залишаються питання форм передачі досвіду мистецької діяльності від одного покоління іншому. Це не дозволяє належним чином дослідити особливості взаємовпливу та взаємопроникнення формальних і неформальних ознак вітчизняної мистецької освіти та визначити значимість неформальної мистецької освіти як явища, що має надзвичайно потужний потенціал.

Мета статті – схарактеризувати основні засади функціонування мистецької освіти на теренах України середини XVI – першої половини XVIII століть з виокремленням її формальних і неформальних ознак.

Виклад основного матеріалу. Вивчення процесу розвитку мистецької освіти означеного періоду відбувалося з урахуванням формальних ознак освітньої діяльності, зокрема, таких як: державна підтримка освітньої діяльності; встановлення певних норм щодо реалізації процесу надання освіти (зміст і термін навчання, оцінювання рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей); видання документу про освіту тощо [7, 8], а також неформальних ознак освітньої діяльності, зокрібно: нерегламентованість місцем здобуття, терміном та формою навчання [5, 130], [11, 63], [13, 15]; нерегульованість заходами державної атестації [13, 15]; доповнення результатів формальної освіти [10, 583].

Релігійне й культурно-національне відродження середини XVI – початку XVIII століть (державотворчі дії української козаччини, важливі реформи релігійного життя, формування братств, виникнення нових типів навчальних закладів, пожвавлення літературного життя, втілення нових культурно-релігійних ініціатив представників різних конфесій) сприяло активізації мистецького життя на теренах нашої держави.

Той факт, що в означений період спостерігалось остаточне звернення в бік західноєвропейських мистецьких течій, не означало безумовного підпорядкування останнім. Зокрема, в образотворчому мистецтві у власному руслі виразно розвивалися релігійне й портретне малярство, графіка (прикладом є іконостас П'ятницької церкви Львова, створений у XVII столітті; композиції іконостаса Успенського собору Києво-Печерської лаври, створені після пожежі 1718 р.), розвинулася книжкова ікона й виник новий вид мистецтва – книжкова гравюра (наприклад, цілофігурні постаті Іоанна Златоуста, Василя Великого та Григорія Богослова на гравюрах Служебника 1604 р.; перше в історії українського мистецтва багатоілюстроване друкарське видання – Анфологійон 1619 р. тощо. Утвердженням нової художньої системи цього часу стала поява

світських напрямів професійної діяльності, зокрема світського портретного малярства (наприклад, портрет короля Стефана Баторія львівського маляра Войцеха Стефановського (1576 р.), відома в гравюрі корова гетьмана Петра Сагайдачного (1622 р.) тощо. Помітного розвитку зазнало мистецтво скульптури (знаходить поширення в декоративному різьбленні дерева, зокрема, іконостас Спасо-Преображенської церкви у В. Сорочинцях (1720-ті роки)) та декоративно-вжиткового мистецтва (срібна чаша 1606 р. зі Львівщини; срібний гравійований ручний хрест (1622 р.) тощо. Високий рівень розвитку образотворчого мистецтва означеного періоду свідчить про системне навчання молоді, що відбувалося переважно в цехах, де, окрім досвідчених майстрів, переймали досвід учні, які водночас виконували чорнову роботу. Навчання малярства надавали уваги й при магнатських і шляхетських дворах, куди наймали вчителів для майбутньої знаті. Загалом, незважаючи на посилення попиту на твори образотворчого мистецтва, у XVI – середині XVIII століття художня освіта залишалася поза увагою держави, відсутність спеціальних навчальних установ визначала її неформальний характер.

Помітних змін зазнало й вітчизняне літературне мистецтво XVI – XVIII століть: виникають ренесансні мотиви й мистецькі форми, утверджуються елементи літературного бароко, рококо; стрімко відбувається розвиток полемічної, агіографічної та паломницької прози, основними представниками якої стають Герасим Смотрицький, Іпатій Потій, Дмитрій Ростовський та ін. У цей час набуває подальшого поширення повчально-ораторська проза: проповіді та збірки недільних і святкових проповідей «Учительні Євангелія», проповіді Захарія Копистенського, Петра Могили тощо. Під кінець XVI століття з'являється новий для України вид літературної творчості – книжні вірші, виникає віршова інтерпретація міжконфесійних православно-католицьких колізій, збагачується панегірична та геральдична поезія, розвивається духовна поезія тощо. Творці літературної діяльності отримували освіту в братських школах, створених у Луцьку (1517 р.), Львові (XVI ст.), Києві (XVII ст.) тощо. Учні (спудеї) цих шкіл, окрім засвоєння «семи вільних наук», «не лише декламували, а й складали вірші тодішньою українською мовою» [3, 560]. Неабиякою популярністю користувалась Острозька академія, на базі якої функціонували друкарня та літературно-науковий гурток. Літературно-естетична думка формувалася також у стінах Києво-Могилянської академії (1659-1817 рр.), де викладалися курси поетики й риторики. Така освіта носила цілком формальний характер.

Водночас необхідно вказати на те, що в цей час існувала й літературна освіта, яка мала неформальні ознаки. До такої, зокрема, можна віднести освіту, яку надавали приватні вчителі в процесі домашнього навчання. Неформальністю вирізнялася й передача досвіду створення творів надзвичайно цінного явища літературного процесу XVII – середини XVIII століть – анонімної та авторської (Іван Пешковський, Петро Попович-Гученський, Дмитро Левковський та ін.) громадянсько-політичної, ліричної, бурлескно-трагедійної та сатирично-гумористичної поезії. Створена як правило мандрівними поетами («бакалярами», «волочащіїмися ченцями», «бурсаками», «спудеями») вона була доступною, демократичною, життєрадісною, що дозволило їй увійти в народний побут та передаватися з уст в уста неформальним шляхом. Неформальний характер носила й передача досвіду створення літературних сюжетів до народних творів героїчного змісту – дум, зокрема їх епічної (розповідної) складової. На думку літературознавців, розповідна їх частина вирізнялася ... «широкими авторськими відступами, пейзажними замальовками, проникненням у внутрішній світ героїв, оспівуванням їхніх почуттів і переживань» [4, 464]. Ці перлини українського народу (наприклад, «Хмельницький і Барабаш», «Бідна вдова і три сини»), як і історичні пісні (скажімо, «Про Байду», «Засвистали козаченьки») створювалися мандрівними співцями-рапсодами, котрі в силу історичних умов не могли здобути формальної освіти. Вони мали окремі кобзарські братії, у яких діяли майстрові, які навчали своїх учнів – незрячих хлопчиків, яких батьки віддавали в науку до лірника, кобзаря чи стихівничого (що співав без супроводу). Майстровий навчав учня не тільки грати на лірі чи кобзі, виконувати вже відомі думи, історичні чи ліричні пісні, але й створювати власні. «Наука» тривала не менше трьох років і завершувалася «визвілкою» (своєрідним екзаменом), успішне складання якої дозволяло учням самостійно заробляти гроші. Тим, кому не вдавалося дістати «визвілку», доводилося продовжувати навчання далі. Це свідчить про досить високі вимоги, що висувалися до кобзарів, лірників і стихівничих. Тільки досвідчені, визнані оповідачі-музики могли передавати власні вміння створювати й виконувати народні перлини молодому поколінню. Кобзарські «школи», які діяли в Кам'янці-Подільському, Львові, Києві, Полтаві, Прилуках, Чернігові, Харкові, мали велике значення для збереження в пам'яті народу текстів і музики думних творів, для їх шліфування й удосконалення, та все ж не фінансувалися, не підтримувалися державою, отже, надавали мистецьку освіту, що мала неформальні ознаки.

Помітні зрушення відбулися й у музичному мистецтві. Надзвичайно високий рівень музичної освіти, що характеризувалася формальністю, у другій половині XVI – середині XVIII століть отримували студенти в освітніх школах при православних Братствах, зокрема, в Острозі (Слов'яно-греко-латинській школі, утвореній у 1576 р.), Луцьку (1586 р.), Скиті, Крехові, Замості, Дрогобичі, Рогатині (XVII століття), у Січовій (остання третина 1709, 1734-1775 рр.) та Глухівській (1738 р) співацьких школах, у вищих навчальних закладах – Києво-Могилянській (1632 р.) та Чернігівській (1689 р.) Колегіях, Харківському (1726 р.) і Переяславському (1738 р.) колегіумах тощо. Важливим музичним досягненням XVIII століття стали твори церковної музики М. Березовського, Д. Бортнянського та А. Веделя. Високопрофесійна мистецька освіта, талант, знання вокалу та можливостей хору дозволила композиторам створити визнані й виконувані до сьогодні в усьому світі Літургії, Херувимські, Хвалебні.

Поєднанням формальності й неформальності характеризувалася інструментальна музична освіта означеного часу, яка надавалася в музичних цехах, що діяли в Кам'янці-Подільському (із 1578 р.), Львові (1580 р.), Острозі (поч. XVII ст.), Полтаві (1662 р.), Києві (1677), Ніжині (1729 р.), Чернігові (1734 р.). Музиканти-інструменталісти виконували твори не тільки на слух, але й із нот, про що свідчить статут, наприклад, Львівського музичного цеху. У ньому вказано, що цех об'єднував узуалістів, які грали для простого народу, не знаючи нотної грамоти, та високопрофесійних музикантів, які виконували твори для знаті, користуючись нотними записами [8, 38]. Поєднанням гри на слух та з нот характеризувалися й козацькі полкові музичні цехи, що існували в Ніжині, Прилуках, Стародубі, Чернігові та забезпечували козацький побут «полковою музикою».

В означений період підвищилася увага до вокальної народної творчості, зокрема, розпочався процес збирання та записування музичних перлин українського народу (збірник Кондрацького (XVII ст.), рукописна збірка Ломиковського «Повести малороссийские числом 16...» та ін.). Важливим етапом розвитку народного вокального музикування у XVIII столітті стало поширення міських пісень-романсів. Створювані окремими людьми, вони швидко передавалися в усній формі, фольклоризувалися, втрачали ім'я авторів (наприклад, авторство пісень «Ой у полі криниченька», «Ой і не стелися, хрещатий барвінку», «Їхав козак за Дунай» приписується С. Климовському, а романс «Стоїть явір над водою» – Г. Сковороді). Їх виконували переважно представники аристократії, причому, акомпануючи собі на музичних інструментах. Свідченням цьому є

відомості автора «Історичних оповідань» Антонія, який наголошував на тому, що українки західних земель у XVIII столітті співали світських пісень, навчалися грати на арфі, гітарі, мелодиконі й клавікордах. Це говорить про високий розвиток неформальної вокально-інструментальної освіти української аристократії.

Своєрідним симбіозом неформальності й формальності вирізнялося забезпечення світського та релігійного життя високопрофесійними виконавцями вокальних творів. Важливе значення в цьому процесі відігравала музична освіта, яка в означений період поширювалася через братські школи. У них починали навчати співам одночасно з читанням по складах. Щоденно братчики засвоювали й музичну «граматику» та отримували вокальну практику під час літургій. Це сприяло становленню акапельного багатоголосого співу з нот (шестиголосні та восьмиголосні хори діяли в Львівській і Луцькій братських школах, у Братському монастирі, де переважно співали учні Києво-Могилянської колегії). Надзвичайна мелодійність творів, чітко вибудоване багатоголосся, краса голосів спонукала до засвоєння парафіянами гімнів: «Спів козаків радує душу і зцілює від печалі..., він іде від серця і виконується ніби з одних уст. Вони пристрасно люблять нотний спів, ніжні і солодкі мелодії» [1, 165]. Окрім того, чільне місце в аматорському музикуванні на дозвіллі посідала українська народна пісня та гра на народних інструментах. Її виконували вихованці Київської духовної академії, Львівської семінарії, Перемишльського дяковчительського інституту, Харківського та Київського університетів тощо. Вищенаведені факти є свідченням того, що народна музична творчість українців у своєму розвитку носила неформальний характер і зберігалася в середовищі різних верств населення.

Важливого розвитку зазнало й театральне мистецтво кінця XVI – середини XVIII століття. Повага до нього зумовила особливий підхід до навчання молоді розігрувати та створювати вистави. Осередками шкільної драми стали Острозька академія, Львівська та Київська братські школи, Луцький єзуїтський та Київський колегіуми тощо. У них ставилися високопрофесійні зразки української шкільної декламації, наприклад, «Вірші на жалосний погреб зацного рыцера Петра Конашевича-Сагайдачного, гетмана Войска его Королевской милости Запорозького» Касіяна Саковича, ректора Київської братської школи, виданий 1622 р.

Найбільшого розвитку шкільна драма набула в першій половині XVIII століття. У Чернігівському (1700 р.), Білгородському (1721 р.), Харківському (1727 р.) колегіумах, а особливо в Києво-Могилянській

академії. Остання стала центром українського шкільного театру, де ставилися вистави на високому професійному рівні, що, напевне, пов'язане з великою увагою, яка приділялася вивченню теорії драми в процесі викладання курсу поетики. Для навчання студентів Києво-Могилянської академії Ф. Прокоповичем у 1705 році було написано «Три книги про поетичне мистецтво» («De arte poetica Libri III»), на основі яких створювалися пізніші курси поетики. Вони складали особливе підґрунтя не тільки для вивчення та розігрування відомих чи створених викладачами творів, а й для написання власних. Про високий рівень театральної освіти, що носила формальні ознаки, свідчать високохудожні шкільні драми Ф. Прокоповича, Л. Горки, Г. Кониського й інших.

Самобутнім явищем шкільного театру була й інтермедія, яка, на думку І. Франка, «писана була мовою, близькою до народної, а не раз і чисто народною, і зміст свій, колорит, спосіб вислову черпала з оточуючого життя народного» [9, 305]. Найдавнішими зразками інтермедії є комедійні сцени, показані в 1619 р. в м. Кам'янці-Струмиловій на Львівщині та «Трагедія руська», видана між 1609 і 1619 рр. у м. Раків. Спорідненістю з народом та його мовою вирізнявся й вертеп, зародження якого припадає на другу половину XVI століття. Підтвердженням цьому є свідчення польського етнографа Е. Ізопольського, який описав дерев'яні вертепні скриньки 1591 і 1639 рр. та схарактеризував театральні видовища, що показуються господарем-лялькарем як такі, що «...чарують своєю досконалістю» [12, 66]. Незважаючи на те, що основними носіями театального мистецтва в цей історичний період були в переважній більшості студенти й випускники навчальних закладів, усе ж стверджувати, що навчання цього виду діяльності носило суто формальний характер, було б несправедливо. Студенти-артисти мали досить високий рівень теоретичних знань, здобутих у процесі навчання. Театральна ж вулична діяльність шліфувала й удосконалювала вміння й навички, наповнюючи їх народним колоритом, почерпнутим зі спілкування з глядачами чи колегами-артистами. Крім того, лялькар, який прагнув порадувати людей видовищем, залучав до розігрування вистав членів своєї родини, передаючи їм уміння не тільки імпровізувати на визначені теми, виконувати ролі, а й виготовляти декорації (дерев'яний короб, ляльки, робити малюнки до вертепу тощо).

Виключно неформальним шляхом, на нашу думку, поширювалося танцювальне мистецтво, оскільки інформації щодо функціонування спеціальних закладів на теренах України, у яких навчали б хореографії у цей час не знаходимо. Водночас передача досвіду танцювальної діяльності

відбувалася. Свідченням тому є записи, проаналізовані дослідницею Г. Лозко, яка підкреслює, що розвиток народного хореографічного мистецтва в XVI-XVIII століттях відбувався в середовищі простого населення. У танцювальних рухах, наголошує учена, продовжували своє існування залишки язичницьких обрядів, пов'язаних зі звертанням до сил природи [2, 235]. У цей період відбувається активне поширення характерного танцю українців «гопака» (початкова назва «козак»), танцювальні па якого безпосередньо пов'язують із бойовими вправами українських козаків. Після ліквідації Запорізької Січі цей танок продовжив своє життя вже як вид хореографічного (а не бойового) мистецтва. Про неабияку популярність «гопака» («козака») в XVII столітті свідчить його поширення не тільки в Україні, але й у Польщі, Московії та інших європейських країнах, зокрема, у Франції в 60-70-их роках XVII століття був відомий український танцювальний театр під назвою «Па де козак», який репрезентував українське мистецтво танцю [2, 235].

У другій половині XVI століття з'являється спеціальна підготовка майбутніх учителів. Зокрема, навчання в школі Львівського Успенського Братства, організований у 1586 р. С. Зизанієм, Ю. Рогатинцем, І. Красовським та ін., передбачало підготовку священиків до практичної роботи на ниві освіти. У «гімнасіоні» молодші школярі навчалися грамоти й співу, старші – граматики, риторики, поетики, елементів філософії. Учителями ставали й вихованці Острозької та Києво-Могилянської академій, де, окрім основних дисциплін (церковнослов'янська, грецька, латинська мови; арифметика, геометрія, катехізис, діалектика, логіка тощо) вивчали нотний спів, церковну музику, малювання, поетичне мистецтво, вище красномовство. Уведення мистецького компонента в процес навчання студентів дозволив найкращим із них не тільки стати високоосвіченими педагогами (А. Антонський, А. Гоголь-Яновський, Г. Рачинський, Г. Сковорода) але й видатними діячами мистецтва: П. Бережанський – співак, М. Березовський, А. Ведель, Г. Рачинський – композитори; Д. Левицький – художник; П. Гулак-Артемівський, К. Зіновіїв, Ф. Прокопович, Г. Сковорода – поети; Л. Баранович, П. Величковський, Г. Кониський, С. Полоцький – письменники).

Висновки. Ретроспективний аналіз розвитку мистецької освіти (образотворчої, літературної, театральної, музичної, хореографічної) на території України від другої половини XVI до середини XVIII століття дає підстави констатувати, що цей період характеризується домінуванням мистецької освіти, котра носила неформальні ознаки, і функціонуванням

окремих професійних мистецьких закладів, що є свідченням початку розвитку мистецької освіти, яка пізніше визначається як формальна. Важливим досягненням у виокремленому етапі розвитку країни є поява спеціальної підготовки майбутніх учителів, яка, окрім основних дисциплін, містила й мистецький компонент.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алеппский Павелъ. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном... / Павелъ Алеппский ; пер. с араб. Г. Муркос. – М. : Императорское Общество Истории и Древностей Российских при Московском Университете, 1896–1900. – 1066 с.
2. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – Вид. 2-е, доп. та перероб. – К. : АртЕк, 2004. – 472 с.
3. Мицько І. З. Осередки культури при магнатських і шляхетських дворах. Острозька академія / І. З. Мицько // Українська культура XIII – першої половини XVII століть / [гол. ред. Я. Д. Ісаєвич]. – К., 2001. – Т. 2. – С. 531–549.
4. Новий довідник: Українська мова. Українська література / [авт.-уклад.: М. Радишевська, В. Погребенник]. – К. : ТОВ «Казка», 2009. – 864 с.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / [М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин] ; за ред. В. Г. Кременя ; Тернопіл. держ. пед. ун-т імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2004. – 146 с.
6. Сулаєва Н. В. Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах : дис.. ... докт. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Наталія Вікторівна Сулаєва. – К., 2014. – 591 с.
7. Сулаєва Н. В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти : монографія / Наталія Сулаєва. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 408 с.
8. Фільц Б. Музичні цехи на Україні / Б. Фільц // Українське музикознавство. – К., 1982. – Вип. 17. – С. 33–45.
9. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1981. – Т. 29. Літературно-критичні праці (1893–1895) / упоряд. та комент. Л. А. Гаєвської, П. П. Гонтаря, М. Л. Гончарука, І. О. Денисюка,

В. П. Колосової, С. К. Кравченко, Л. І. Міщенко; ред. В. Л. Микитась, А. М. Халімончук. – 603 с.

10. Шевченко Г. Неформальна освіта / Г. Шевченко // Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К., 2008. – С. 583–584.

11. Informality and formality in learning [Електронний ресурс] / Н. Hodkins, Р. Malcom ; Lifelong Learning Institute University of Leeds.Colley. – Режим доступу :

<http://www.google.com.ua/search>.

12. Izopolski E. Dramat wertepovy o s/mierci: / E. Izopolski. // Ateneum. – 1843. – Т. 3. – С. 60–68.

13. Livingstone D. W. Adults' informal learning: Definitions, findings, gaps and future research [Електронний ресурс] : NALL Working Paper 21-2001 / D. W. Livingstone. – Retrieved July 18, 2008. – Режим доступу :

<https://tspace.libra-ry.utoronto.ca/retrieve/4484/21adultsinformallearning.pdf>.

РЕЗЮМЕ

Сулаева Н. В., Лещенко М. П. Художественное образование Украины второй половины XVI – середины XVIII столетий: формальные и неформальные характеристики.

В статье освещаются вопросы развития отечественного художественного образования второй половины XVI – середины XVIII веков с учетом новых подходов современной педагогической науки к функционированию различных видов образовательной деятельности, что позволило проводить исследования, выделив формальные и неформальные признаки литературного, изобразительного, музыкального, хореографического, театрального художественного образования. Отмечается преобладание неформальных признаков передачи опыта художественной деятельности от одного поколения другому и поступательное развитие формального художественного образования на территории Украины в указанный исторический период.

Ключевые слова: художественное образование, формальные и неформальные признаки художественного образования, искусство.

SUMMARY

Sulaieva N., Leshchenko M. Art education of Ukraine in the second part of 16th – mid 18th centuries: formal and non-formal features.

The article has highlighted the development of national art education in the second half of the 16th – mid 18th centuries considering new modern approaches to pedagogy of the various types of educational activities; it has allowed to carry out research distinguishing features of formal and non-formal art education. It has been determined that art education during the mentioned period was ignored by the state, and the lack of specialized educational institutions determined its informal character. The importance and high efficiency of literature education, which had formal features and was provided by educational institutions at different levels (communal schools, academies) has been highlighted. The high level of literature education, which was characterized by non-formal features (private education, education at kobzar schools, sharing experiences of creating anonymous and author's civil, political, lyrical, burlesque and travesty, humorous and satirical poetry) has been accented. Extremely high level of musical education, which was characterized by formality, as was provided by educational schools attached to the Orthodox Brotherhood, singers' schools, higher educational institutions has been emphasized. Instrumental music education, which during the mentioned period was characterized by combination of formality and non-formality (provided in musical workshops, communal schools) has been highlighted. An important phase of the development of theatrical education of the end of the 16th – mid 18th centuries, which took place in the cells of school drama academies, brotherhood schools, colleges among artists-enthusiasts, has been outlined. It has been specified that dance art during the mentioned period was spread only through non-formal way.

It has been stated that artistic component was included in the process of future teachers' special training. The article focuses on the prevalence of non-formal artistic features of experience transfer from one generation to another and the evolution of formal art education in Ukraine in the late 16th – mid 18th centuries.

Key words: artistic education, formal and non-formal art education signs, art.